

Az emlékezés is döntés kérdése

– Regényedben megjelenik egy igen erőteljes ellentét, egy olyan kontraszt, ami a főhős elbeszélhetetlen karaktere és a róla beszélő, mesélő, vele valamilyen módon kapcsolatban álló személyek között feszül. Jól teszem, ha azt gondolom, hogy ez a feszültség, vagy jobban mondva egyfajta köztesség az, ami leginkább jellemzi ennek az ellentmondásos és megfoghatatlan személyiségnek a karakterjegyeit?

■ Igen, elsősorban ez érdekelt: lehet-e teljes képet alkotni valakiről, akit csak többszörös fénytörésben látunk, különböző részleteiben. Látjuk az arcélét, a hátát, a nevetését, a történetének egy apró részletét. Aztán egy egészen másik kivágatban a szexuális működését, a szociális életét, illetve annak is csak egy metszetét, a szülői házat, benne a múltját, kamaszkorában a vágyait, a jövőjét, jövőjének a jelen idejűvé válását. Talán ez mondja el a legtöbbet egy emberről: hogyan jelenik meg a saját jövőjében. Mennyire alakítója, illetve mennyire elszenvetője a saját akaratának, és elsősorban: hogyan tükröződik más emberekben. Itt persze adódik az a kérdés is, hogy vajon ez a szöveg elsősorban az ő portréját rajzolja meg vagy a róla beszélőkét. De legelsősorban: egy szöveg adhat-e akkora feladatot az olvasónak, hogy a sokdarabos puzzle-t neki kelljen kirakni. Ha pedig még tovább megyek, akkor fel kell tennem azt a kérdést is, hogy egy személyiség mennyire megragadható vagy megragadhatatlan pillanatnyi jelenvalóságában, és mennyire kizárólag a környezete függvénye.

– Mennyiben vetíthető a cselekmény és az ezeket bonyolító karakterek egy valós Magyarországra, és hogyan egészül ez ki, fonódik össze egyfajta közép-kelet európai párossal?

GERŐCS PÉTER

GERŐCS PÉTER

■ A szöveg lehetséges olvasataira vonatkozó kérdésekkel kapcsolatban mindig bajban vagyok. Nem tudom, mondhatok-e többet a regényről, mint bárki más. Bár professzionális olvasónak gondolom magam, a saját szövegeimről alkotható véleményemben hátránnyal indulok más olvasókhoz képest. Például azért, mert az írói intenciók emléke máshová gravitálja számomra a szöveg belső súlypontjait, ezért hiába próbálom azt gondolni, hogy a szöveg, szándékaim szerint így vagy úgy jön létre, ezt vagy azt helyezi a fókuszba, valójában soha nem a szövegről beszélek, hanem az eredeti szándékaimról, amelyeket még a szöveg újraolvasása sem tud felülírni teljesen. Úgyhogy inkább a szándékaimról beszélek.

Én személy szerint (de talán ezzel más írók is így vannak) fontosnak tartom egy regénnyel kapcsolatban (befogadóként is, de alkotóként is), hogy a regényvilág univerzális állításokat is tegyen, tehát minden olvasója megtalálja a saját vonatkozási rendszerét a regényben, legyen az akár ukrán, akár szír, akár magyar, ugyanakkor legyen egyedi is, és tudjon állításokat tenni arról a tájról és arról a társadalomról is, amelyben megfogant. E kétirányú működés valamelyest kizárja egymást, de a kihagyás és az elhallgatás alakzataival lehet úgy csinálni, hogy mégis egyszerre legyen a szövegvilág egy általános és egy individuális vonatkozású állítás. Ez természetesen ismét csak a kezdeti elképzelésem (vagy ha tetszik, vágyam) volt a szöveg-gel kapcsolatban.

De azért biztosan megfogalmazható mind a figurákkal, mind pedig a háttérük szociális zajlásával kapcsolatban némi kelet-európai jelleg. Az is lehet, hogy egy szövegnek mindig az a legerősebb sajátossága, amire épp nem volt elég figyelme az írójának. Ez esetben a szöveg belső ideje az, ami magáért felel, és mivel én egyedül ezt a kelet-európai időt ismerem, valószínűleg a szöveg akaratlanul is ezt a lélegzetvételt kapta, kelet-közép-európai szívverése van.

– *A regényed feszültségteremtő jellege némileg filmes megoldásokat is eszünkbe juttat. Neked van is köződ a filmezéshez, dokumentumfilmet forgattál Mészöly Miklósról. Gondolkodásmódotban milyen kapcsolat áll fenn irodalom és film között?*

■ Egyre jobban foglalkoztat ez a kapcsolat, úgyhogy egyre kevésbé tudom. Nem akarom az interjú olvasóit kultúrtörténettel fárasztani, úgyhogy inkább most is absztrakt módon válaszolok. Egészen pontosan nem a film és az irodalom kapcsolata érdekel (noha tudjuk, hogy nagymértékben hatottak egymásra), hanem a vizualitás és a fogalmiság közelíthetősége. Nem az, amikor egy filmcímet megemlít egy szereplő, hanem pl. amikor a szöveg leír egy képet, vagyis az ún. ekfrázis. Amikor a fogalmak nagyon szigorúan rendelődnek alá valaminek, ami nem fogalmi természetű, megváltozik a működésük. Pontosabban szólva: megérthetőbbé, mert átláthatóbbá válik a működésük. Ilyen értelemben egy képleírás, vagy általában az ekfrasztikus szövegek mindig egy kicsit önfeltáróbbak a szöveganalízis számára, mint a nem ilyen szövegek.

A fogalmak egy végtelen, parttalan, formátlan térben kavarnak, és a fogalmakkal dolgozó alkotó mindig ebben a térben dolgozik. Ez egészen más, mint ha az embernek a keretrendszere egy vászon és tizenháromféle szín volna. A fogalmak zabolázatlanok, ezért brutálisan szigorúnak kell lenni hozzájuk, hogy egy másik ember számára is valami értelmes és fogyasztható sajtolódjon ki belőlük. Tehát minél nagyobb prés alatt vannak a szövegek, minél kisebb értelmi térbe, minél szigorúbb szabályok közé van szorítva a fogalmi háló, annál tisztább a működése, annál megfoghatóbb, és paradox módon annál színesebben és szövevényesebben bomlik ki az értelmezője előtt. Ez az egyik ok, ami miatt a képek szövegbeli működése nagyon érdekel.

A másik dolog ennél egyszerűbb: a vizualitás egy érzékibb, mert közvetlenebb viszonyt feltételez a tárgy és a nézője között, mint a fogalmiság az értelem és az értelmező között. A fogalmak érzékivé tudnak válni, de csak akkor, ha utánoznak érzeteket, hanghatásokat, képeket, illatokat, amik elsődlegesen hatnak ránk. Egy történet például mindig egy bonyolult konstrukció egy festményhez képest, amely

re rátekinve azonnal lesz egy benyomásunk, érzetünk. Természetesen nem azt ál-lítom, hogy egy történet nem válthat ki érzelmeket, csak azt, hogy ami a fogal-mi konstrukciónak előnye bonyolultságuk miatt, egyben a hátránya is, tudniillik nem közvetlenül hatnak ránk, nem válnak primer érzettekké. Ezért akarok minél közelebb hozni egymáshoz képet és szöveget, pontosabban: mivel én szövegekkel dolgozom, ezért akarom minél beljebb csalogatni a képeket ebbe a parttalan, for-mátlan fogalmi térbe.

Nem tudom, hogy összefügg-e ezzel, vagy ha összefügg, van-e jelentősége, hogy véletlenül készítettem négy évvel ezelőtt egy dokumentumfilmet Mészöly Miklós-ról, és épp nemrég fejeztem be egy másikat Márton Lászlóról, miközben egyálta-lán nem sorolom magam a filmkészítők közé. Egy picit megtanultam a képi gon-dolkodást, illetve vágás során a képek történeti vagy narratív jellegű szerkesztését, de ez tulajdonképpen mindegy is.

– *Annak ellenére, hogy regényed, a Győztesek köztársasága tekinthető egyfajta intel-lektuális detektívregénynek is, a karakterek nem egyértelműek, viszont jelen van a (itt időzejelesen értendő) gonosztevő (intellektuális) hajszolásának attitűdje. Az igazi nyo-mozás azonban belülre, a lélek útvesztőibe helyeződik?*

■ Elsősorban igen. A krimi jelleg egy csali. Nem hagyományos krimit akartam ír-ni, viszont szeretem a műfaj szerkesztési elvét. Bevonzza az olvasó tekintetét a tör-téneti bonyodalmak középpontjába. Nekem viszont itt azért is volt rá szükségem, hogy az olvasó maga is nyomozóvá váljon, ha nem is a történet rekonstruálásában (persze ebben is), hanem a figura lélektanának, ethosának megalkotásában. Ha ez sikerül, akkor a szöveg kapcsán az igazi állításokat az olvasó teszi majd, és nem én.

– *A könyv a múltfeldolgozás lehetetlenségéről is beszél, ugyanakkor egyszerre van benne a felejtés és az emlékezés akarása?*

■ Az emlékezés nagyon régóta, tulajdonképpen a második könyvem óta érdekel. Érdekel mint patológiás tünet, de érdekel mint narratológiai anomália is; érdekel mint kulturális emlékezet, a folytonosság, az időbeli önnemzés kérdéseként; érde-kelek a morális vetülete, az önbecsapás, a hazugság lehetősége, és még más módo-kon is. Ha egy korábbi kérdésem, miszerint egy személyiség a körvonalait a kör-nyezetétől kapja, visszatükröződésében definiálódik, akkor ez az állítás ebben a re-gényben abszolút igaz. Itt csak emlékek állnak a rendelkezésünkre. Ezért sem telje-sen elhibázott az az elképzelés, hogy miközben az olvasó a főhős portréját rajzolja, ezt mások vallomásaiban kirajzolódó vonásokból rakja össze. Amikor valaki beszél egy másik emberről, természetesen mindig magáról beszél. Miközben valamire emlékezünk, azzal, hogy éppen arra a dologra összpontosítunk és nem másra, na-gyon sok más dolgot éppen ezzel egyidejűleg el is felejtünk. Ezt most nem morá-lis szempontból mondom, de az emlékezés is bizonyos értelemben döntés kérdé-se, legalábbis az emlékezésünk sajátosságában a személyiségünk sajátosságai mutatkoznak meg. Ebből pedig az is következik, hogy nincs *egy, igaz* múlt. Ha az iroda-lom „taníthat” bármit az olvasónak, akkor szerintem ez az. Mert amint ezt belátja, egy kicsit az életet is engedékenyebben fogja olvasni. Az, hogy egy történetnek csak különböző, kvázi egyenrangú olvasatai vannak, nem egy politikai állítás, ha-nem az egyetlen abszolút igazság. ■ ■ ■

Sirbik Attila (1978, Jugoszlávia): író, a Symposium folyóirat főszerkesztője. Első regénye *St. Euphemia* címmel a Magvető és a Forum Könyvkiadó közös gondozásában jelent meg 2015-ben.

